

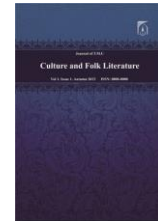
T. M. U.

Culture and Folk Literature

E-ISSN: 2423-7000

Vol. 8, No. 34

October, September & November 2020

The Characteristics of Camel in the Folk Literature of Semnan Province

Alireza Shahhoseini*¹, Hassan Afrakhteh²

1. PhD of Geography and Rural Planning, Kharazmi University, Tehran, Iran.
2. Professor of Kharazmi University, Tehran, Iran.

Received: 16/04/2020
Accepted: 25/08/2020

* Corresponding Author's E-mail:
Hablerood@gmail.com

Abstract

Camel breeding has been one of the main occupation of desert dwellers since the ancient times. The climatic, economic, and cultural conditions have fascinated tribes and desert dwellers with camel breeding. Camel is an important source of their economy; therefore, they have a longstanding emotional relationship with the animal. Camels are widely reflected in the culture and literature of the people in Semnan. The purpose of this study is to collect and analyze the characteristics of camels in two dimensions of formal and transverse attributes in Semnan folk literature, particularly among camel owners. The data were collected through field study and interview. Moreover, the expert's knowledge has been used in the data analysis. The results show that camels play an important role in the folk literature such as songs, proverbs, myths, sounds and beliefs, in the desert territory of Semnan province, the review of which is presented in the study.

Keywords: Camel breeding; oral literature; folk beliefs; cameleer; Semnan province.

Introduction

Understanding the cultural significance of camel breeding requires an investigation of the traditional animal husbandry, not only because of the tremendous variety of camel names, but also because of the plethora of songs, proverbs, stories, beliefs, Sarbani's knowledge and techniques,

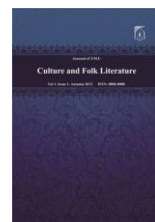
T. M. U.

Culture and Folk Literature

E-ISSN: 2423-7000

Vol. 8, No. 34

October, September & November 2020

indigenous veterinary knowledge, botany, and the behavior of the camels (Farhadi, 1998, p. 206). Besides the economic value, camel breeding shows a deep emotional love and affection between human and animals. This is why a person is convinced and interested to choose such a difficult job.

The special and exceptional capability of camels throughout history has made human beings think that they can employ the various capabilities of this animal, including meat, milk, wool, and bearing. On this basis, and especially in desert areas where the talent and capacity of camel breeding is higher, the camel breeding profession has a long history. According to some field studies, in the past, camel breeding was very prosperous and common in more than 130 villages of the Semnan province, but now it has decreased to 35 villages. The purpose of this article is to analyze the role of camels in the folk literature of the people in Semnan province.

Methodology

The data collection was conducted through field study and interview. The expert's knowledge has also been used through the interpretive method in the process of data analysis.

Results

The traits and characteristics of camels in the folk literature are reflected in five sections as follows.

-Formal attributes

The formal characteristics of this animal such as ears, eyes, neck, hump, tail, skin, masculinity, head, lips, knees and its height have been reflected in the oral literature.

The height of the hump indicates the fatness of the animal. This is why camel hump shrinks in dry seasons. In the following riddle, camel herders ask the animal hump:

The camel died of thinness, because it had a lot of tallow (hump), near dawn, neither on the ground nor in the air.

Answer: A thin camel with a load of hump (a saddle of tallow on its back) was moving over the bridge in Sham (Syria).

One of the beautiful songs of the Chudari tribe is the description of camel's body parts. In this song, the eyes, ears, head, hump, lips, feet, tail, nose, forehead, neck, horseshoe, knees, tongue, chest, abdomen, and

T. M. U.

Culture and Folk Literature

E-ISSN: 2423-7000

Vol. 8, No. 34

October, September & November 2020

eyebrows of the animal are interestingly focused in the song. This song is composed through poetry.

-Different species of camels

Different species of camels such as Louk (male camel), Arvaneh (female camel) and Hashi (baby camel) also are significant in the folk literature. Of the various species of camels, "Louk" has a special place in the oral literature and has the highest frequency in proverbs, songs, etc.

"Louk must be proud of himself," says a Torud proverb.

It means that "Louk must roar himself." It is said to people who must be self-sufficient.

-Camel equipment

Camel equipment such as harness, bridle, and golafsar are reflected in the oral literature. In the nomadic culture, the child is the ornament of the parents. This is also the case in the proverbs.

Like this proverb in the Elikaei tribe: "Eshter Bijahaz Bumenin.", which is translated as follows: You came with a camel without equipment.

This is called a parable if a parent goes to a party or to see an adult without children.

-Transverse characteristics of the camels

There are many anecdotes, legends, proverbs and songs about the transcendental traits of camels such as being emotional, resentful, intelligent, zealous, etc., which is also indicated as "Oshtor Khajow", the coldness of the old woman, the helpless young man, and the story of the camel the owner of which had entrusted to his neighbor.

- Products and uses of the camels

Like meat, milk, and wool, bearing and riding are also reflected in the oral literature of the people.

An example is the following song about loading camels:

Unload camels, Unload camels at every alley of pomegranate

At the end of each alley, make a sweet pomegranate for sick syrup.

Conclusion

Oral literature, as an important part of the literary production of any nation, deserves to be preserved and scientifically studied. Collecting, documenting,

T. M. U.

Culture and Folk Literature

E-ISSN: 2423-7000

Vol. 8, No. 34

October, September & November 2020

and presenting local literature, especially in the modern world, are so essential tasks, because the indigenous folk phenomena of Iran constitute the ancient structures of the culture of the Iranian tribes. On the other hand, the national culture is in great need of these isolated parts, and basically, the validity, value, and the depth of the national culture are realized within these subcultures. None of the efforts made to narrate the true history and culture of any nation will be complete without considering the phenomena and creations of folklore.

Some unique rituals, such as mourning for the death of a camel, are very important and worthy of anthropological study. There is a great deal of oral literature on the rich themes of camels that requires further study as well.

References

- Amanollahi Baharvand, E. (1988). *Nomadism in Iran: research on nomads and tribes* (in Farsi). Tehran: Agah.
- Ameri, J. & Tabatabaei, S. H. (2017). *A study of the local sounds and melodies of Toroud and Satveh* (in Farsi). Semnan: Hablerood. Azami Sangsari, Cheraghali (1968). Sangsar national celebrations. *Historical Studies*, 17, 55-37.
- Farhadi, M. (1998). *Recycled museums* (in Farsi). Kerman: Kerman Studies Center.
- Farhadi, M. (2003). *Cultivation and culture, traditional methods of welfare and health and land rehabilitation in Iran* (in Farsi). Tehran: Ministry of Agriculture-Jahad, Deputy for Planning and Economy, Research Institute for Planning and Agricultural Economics.
- Goli Zavareh, Gh. (1990). Camel, the old friend of the desert nomads. *Reserves of the Revolution*, 13, 67-80.
- Honary, M. (1975). *Camel breeding in the desert: Anthropology and public culture of Iran 2* (in Farsi). Tehran: Anthropology Center of Iran Publications.
- Shah Hosseini, A. (2017). *The Choodaries, a desert dweller tribe* (in Farsi). Semnan: Hablerood.

ویژگی‌های شتر در ادبیات عامه مردم استان سمنان

علیرضا شاه‌حسینی*، حسن افراخته^۲

(دریافت: ۱۳۹۹/۱/۲۸ پذیرش: ۱۳۹۹/۶/۴)

چکیده

از گذشته‌های دور، یکی از پیشه‌های اصلی ساکنان مناطق بیابانی، شترداری بوده است. شرایط اقتصادی و اقلیمی و پیشینه فرهنگی، ایلات و کویرنشینان را شیفته شتر کرده بود، نه فقط به دلیل اینکه شتر شاه‌رگ اقتصادی آنان بوده است، بلکه بدین سبب که روابط عاطفی و دوستانه دیرینه‌ای با این حیوان برقرار کرده بودند. شتر در فرهنگ و ادبیات مردم استان سمنان بازتاب گسترده‌ای یافته است. هدف از این تحقیق، گردآوری و تحلیل ویژگی‌های شتر در دو بخش صفات صوری و عرضی در ادبیات عامه مردم استان سمنان به‌ویژه شترداران و ساربانان است. شیوه دستیابی به داده‌ها، گردآوری میدانی با ابزار جست‌وجوی شنیداری اعم از پرسش و پاسخ (مصاحبه) بوده و در تحلیل و استدراک داده‌ها از دانش‌های اهل فن بهره گرفته شده است. بازتاب شتر را می‌توان در ترانه‌ها، مثل‌ها، آواها، چیستان‌ها و باورها ملاحظه کرد. این ترانه‌ها، داستان‌ها، ضرب‌المثل‌ها و غیره در کل بیانگر اندیشه‌ها، آرزوها، بیم و امیدها، غم‌ها و خوشی‌های این مردم و گذشته تاریخی آن و به عبارت دیگر بیانگر روان‌شناسی اجتماعی و نانوشته آنان است.

این مقاله حاصل پژوهشی است که با استناد به مطالعات میدانی و مصاحبه با ساربانان و شترداران و مطالعات کتابخانه فراهم آمده است. باورها، ضرب‌المثل‌ها، چیستان‌ها، ترانه‌ها، حکایت‌ها و افسانه‌های مردم استان سمنان به‌ویژه شترداران و ساربانان در این پژوهش بیان شده است. نتایج تحقیق بیانگر آن است که شتر به‌ویژه در بین شترداران حوزه کویری استان

۱. دانشجوی دکتری گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

Hablerood@gmail.com

۲. استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

سمنان، نقش مهمی در ادبیات عامه (ترانه‌ها، ضرب‌المثل‌ها، افسانه‌ها، آواها و باورها و ...) دارد. این مقاله نخستین بررسی تحلیلی در این زمینه است.

واژه‌های کلیدی: شترداری، ادبیات شفاهی، باورهای عامه، ساربان‌ی شتر، استان سمنان.

۱. مقدمه

زندگی بشر دست‌کم از روزی که به مرحله کشاورزی وارد شد، با دام پیوند تنگاتنگ یافته است. بنا بر برآورد دانشمندان، میش در ۱۱ هزار سال پیش در «زاوی چمی» و «شیندر عراق»، سگ در ده هزار سال پیش در ایالت آیداهوی امریکا، بز در ۹۵۰۰ سال قبل در لرستان و خوزستان ایران و گاو در ۷۵۰۰ سال قبل در یونان و ترکیه، و الاغ در پانصد سال پیش در دره رود نیل و اسب و شتر در پنج هزار سال قبل در آسیای مرکزی، عربستان و جنوب روسیه اهلی شده‌اند (امان‌اللهی بهاروند، ۱۳۶۷: ۳۲). در میان دام‌های اهلی که آدمی با آن سروکار دارد، شتر جایگاه ویژه‌ای دارد.

داوری درباره غنای فرهنگی شترداری، نه فقط به دلیل تنوع فوق‌العاده نام شترها، بلکه به سبب انبوهی از ترانه‌ها، ضرب‌المثل‌ها، داستان‌ها، باورهای مربوط به آن و نیز دانش و فنون ساربان‌ی، دانش‌های بومی در زمینه‌های دام‌پزشکی، گیاه‌شناسی، و رفتارشناسی شتر است که ملازم با دام‌داری سنتی است (فرهادی، ۱۳۷۷: ۲۰۶). فرهنگ شترداری نه فقط پاسخ به ضرورت اقتصادی، بلکه به مثابه نوعی عشق و علاقه عاطفی، توان رویارویی با شرایط طبیعی و شغلی دشوار و نیز تجهیز نیروی روانی برای پرورش این حیوان را فراهم کرده است. شترداری علاوه بر تأمین نیاز اقتصادی، نشانه‌ای از نوعی عشق و علاقه عمیق عاطفی بین انسان و حیوان است. همین مؤلفه‌ها هستند که شخص را متقاعد و علاقه‌مند می‌کند تا اشتغال این گونه سخت را برگزیند.

قابلیت‌های ویژه و استثنایی شتر در طول تاریخ، بشر را به این فکر واداشته تا از قابلیت‌های مختلف این حیوان، اعم از گوشت، شیر، پشم، باربری و... بهره‌برد. بر همین اساس و به طور خاص در مناطق کویری - که استعداد و ظرفیت پرورش شتر در آن بیشتر است - پیشه پرورش شتر دیرینگی کهن‌سالی دارد. بر بنیاد مطالعات میدانی

نگارندگان، در گذشته شترداری در استان سمنان رونق بسیار داشته و در بیش از ۱۳۰ روستای استان پرورش شتر رواج داشته، اما اکنون به ۳۵ روستا کاهش یافته است. شتر در بین مردم استان سمنان با اسامی «اُشتر» (سمنان، رضاآباد خواروتوران، سرکویر و طرود، سرحدات میامی)، «اِشتر» (عشایر ایل الیکایی)، «شیتیر» (تبری‌زبانان شمال استان مانند چاشم، پرور و هیکو)، «اِشتر» (افترا، سرخه و بیابانک)، «اُشتار» (عبدل‌آباد سرخه) و «دَوَه» (اصانلوهای ترک‌زبان گرمسار و آرادان) شناخته می‌شود.

۲. پیشینه تحقیق

در زمینه شتر در فرهنگ مردم، پژوهش‌های اندکی انجام شده است. بیشتر پژوهش‌ها در قالب مقالات فرهنگی منتشر شده‌اند. مرتضی هنری (۱۳۵۴ الف) به رفتارشناسی شتر، تولیدمثل، نام‌گذاری، بیماری‌ها، داغ و نشان کردن شترها در «خور» از توابع استان اصفهان پرداخته است. وی بیشتر به شیوه شترداری و دانش بومی آن در منطقه خور و بیابانک پرداخته و کم‌تر به جایگاه شتر در ادبیات عامه اشاره کرده است. گلی زواره (۱۳۶۹) در مقاله‌ای به اختصاصات شتر، نام‌های شتر و شتر در اشعار شعرا و امثال اشاراتی داشته است. ایران‌نژاد پاریزی (۱۳۸۷) به ادبیات شفاهی مردم روستای آشکارای حاجی‌آباد بندرعباس پرداخته است. وی مثل‌ها، اشعار، ترانه‌های محلی و آهنگ و نوای موسیقی محلی معروف به «اُشتر فُجوی» (خُجوی) و قصه مربوط به آن را بیان کرده است. شاه‌حسینی (۱۳۹۱) به چند ترانه از ساربانان استان سمنان از جمله «بریوگ» و «هوی روروگ» اشاره کرده است. بُرجی (۱۳۹۵) ضرب‌المثل‌های مربوط به شتر را در دو بخش مجزا و با استناد به منابع مکتوب گرد آورده است: در بخش نخست فقط به بیان ضرب‌المثل‌های معروف درباره شتر بسنده کرده و در بخش دوم به ریشه‌یابی تعدادی از مثل‌های معروف و بیان داستان آن‌ها پرداخته است. عامری و طباطبایی (۱۳۹۶) با دسته‌بندی مهم‌ترین واژگان و اصطلاحات مرتبط با شترداری در دهستان طرود شهرستان شاهرود، به نکته‌های دیگری از قبیل واژگان همانند در دیگر گویش‌های ایرانی، وجوه اشتقاق آن‌ها، ریشه‌یابی برخی واژه‌های کهن ایرانی و آداب و رسوم ساربانانی در این گونه زبانی پرداختند و در مجموع ۱۸۰ واژه و اصطلاح شترداری

را گردآوری کرده‌اند. با اینکه در اغلب مقاله‌ها و یا پژوهش‌ها به صورت گذرا به برخی از مؤلفه‌های ادبیات عامه اشاراتی شده؛ اما تاکنون پژوهش مستقلی در زمینه ویژگی‌های شتر در فرهنگ عامه استان سمنان انجام نشده است. ضرورت اقتصادی و تأثیرات فرهنگی و روانی در کل، شأن و منزلتی ویژه به شتر در این فرهنگ داده است. استقرار شترداران در نقاط دوردست، از یک سو و سختی کار از طرف دیگر سبب شده است تا محققان کم‌تر به آن بپردازند. ثبت و ضبط ادبیات شفاهی، افزون بر معرفی آن به علاقه‌مندان فرهنگ عامه و فرهنگ‌دوستان می‌تواند یکی از پیشه‌های سنتی و اصیل ایران‌زمین را معرفی کند.

نگارندگان در این مقاله به تحلیل ویژگی‌های شتر در ادبیات شفاهی مردم استان سمنان پرداخته و تلاش کرده‌اند تا با مصاحبه و گفت‌وگو با ساربانان و شترداران، آنچه را درباره شتر در ذهن دارند به رشته تحریر درآورند.

۳. مواد و روش‌ها

استان سمنان با مساحتی بالغ بر ۹۷۴۹۱ کیلومتر مربع در دامنه جنوبی رشته‌کوه البرز قرار گرفته است. از نظر موقعیت جغرافیایی بین ۵۱ درجه و ۵۱ دقیقه تا ۵۷ درجه و ۳ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ و ۳۴ درجه و ۱۳ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۲۰ دقیقه عرض شمالی از خط استوا قرار گرفته است. این استان ۶ درصد مساحت کل کشور و از این حیث رتبه هفتم را در بین استان‌های کشور را دارد (سالنامه آماری استان، ۱۳۹۱: ۲۹).

در چشم‌انداز عمومی از توپوگرافی استان، بیش از ۷۰ درصد از گستره استان با تمرکز در بخش جنوب و مرکزی، ارتفاعی کم‌تر از ۵۰۰ تا ۱۵۰۰ متر داشته و نقاط مرتفع به صورت حاشیه باریکی در قسمت شمال و مرکز واقع‌اند (رهبری، ۱۳۹۸: ۱۹۱). متوسط بارندگی سالانه در ایران تقریباً رقمی معادل ۲۵۰ میلی‌متر و در استان سمنان ۱۳۵ میلی‌متر است و بدین ترتیب متوسط بارندگی در استان تقریباً کمی بیش از یک دوم بارندگی ایران است. علاوه بر این، زمان ریزش نزولات جوی و محل ریزش آن‌ها نیز با نیاز بخش کشاورزی که مصرف‌کننده اصلی آب در سمنان است، مطابقت ندارد.

بیشتر مناطق استان به‌ویژه مناطق جنوبی و میانی آن به‌سبب عوامل مختلف نظیر سیطرهٔ پرفشار جنب حاره‌ای در فصل تابستان، دوری از دریا (عدم دسترسی به منابع رطوبت)، بادپناه بودن و عدم وجود عامل صعود، بارش اندکی دارند (همان: ۱۹۵). وجود مراتع وسیع بیابانی در نواحی جنوبی استان سبب شده است در این نواحی شترداری رونق زیادی یابد. طرود شاهرود، رضاآباد و احمدآباد خواروتوران، حسن‌آباد دامغان، عباس‌آباد میامی و خیرآباد سمنان از مهم‌ترین نواحی پرورش شتر در استان سمنان در شمال‌کویر مرکزی ایران به‌شمار می‌روند. پرورش شتر در نواحی وسیعی از جنوب استان سمنان سبب شده است تا فرهنگ عامهٔ این نواحی با شتر و شترداری پیوند استوار داشته باشد. داده‌های پژوهش پیش‌رو به دو روش گردآوری شده است: نخست بررسی اسناد مدون شامل کتاب‌ها، مقالات مرتبط با شترداری در منطقه، که فهرست آن‌ها در منابع مقاله ذکر شده است؛ دوم منابع شفاهی ناشناخته و نابودشونده: این گروه شامل شترداران خبره و ساریانان و زنان ایلداری است که در محل سکونت و استقرارشان با آن‌ها مصاحبه شده است.

۴. یافته‌های پژوهش

برای تبیین جایگاه برجستهٔ شتر در ادبیات شفاهی مردم استان سمنان، یافته‌های پژوهش در قالب ضرب‌المثل‌ها، چیستان‌ها، دوبیتی‌ها، ترانه‌ها، افسانه‌ها و باورها ارائه شده است.

در ادامه ادبیات شفاهی مربوط به شتر به تفکیک صفات صوری و عرضی و ... در بین ایلات و روستاییان شتردار و سایر نواحی آورده می‌شود:

۴-۱. صفات صوری (اعضای بدن شتر)

۴-۱-۱. پوست

پوست شتر در گذشته ارزش زیادی داشته است. در کنایات ارزش آن برابر بار یک الاغ دانسته شده است:

– شتر پوست خَرِ بارِ دَرِ

برگردان: پوست شتر بار الاغ است.
یعنی شتر هر قدر هم بی ارزش باشد باز پوستش به اندازه بار یک الاغ ارزش دارد.
در انتقاد به کسی گفته می شود که بخواهد بزرگی را تحقیر کند (شاه حسینی، ۱۳۹۴: ۲۷).

۴-۱-۲. دُم شتر

- اشری دُم زمین مرسه.

برگردان: دُم شتر به زمین می رسد.
دراعتراض به کسی گویند که وقت انجام وعده طرف مقابل به نظر او ممتد و طولانی است (ستوده، ۱۳۵۶: ۱۴). معادل اینکه کی به وعدهات عمل می کنی، پاسخ می شنود: وقت گل نی.

در سنگسر افسانه تمثیلی «روباه و شتر» را بدن گونه نقل می کنند:

روباهی داشت می رفت دید شتری خوابیده، روباه دور و بر شتر گشت زد و با خودش گفت: دُم خودم را به دُم شتر گره بزنم ببینم چه می شود! دُم خود را به محکم به دُم شتر گره زد. شتر به پشت سرش نگاه می کند و می بیند که یک چیزی تکان تکان می خورد! شتر خیلی می ترسد و رم می کند و بلند می شود و پا به فرار می گذارد. روباه هم به دُم شتر، آویزان شده و شتر روباه را روی زمین می کشید! چند تا روباه داشتند کار این روباه را تماشا می کردند. روباه را صدا کردند: داری کجا می روی؟! روباه در حالی که آویزان بود صدا می زند (می گوید): چیزی نگید؛ چون که من با بزرگان پیوند کرده ام! (اسماعیلی و ایمانی خوشخو، ۱۳۹۵: ۳۸).
این داستان در معنای کنایی و تمثیلی خود با نگاهی طنزآلود و نکته سنج، به اشخاص راحت طلبی اشاره دارد که بی آنکه تصور و شناخت صحیحی از توانایی ها و نیز از جایگاه خود داشته باشند، در پی ترفیع خویش نه با تلاش در ساخت شخصیت و پرورش استعدادها، بلکه از طریق وصلت با صاحبان منزلت و مسند هستند. روشن است که این روش نادرست، نتیجه ای جز دچار شدن به مشکلات نخواهد داشت.

در باورهای شترداران آمده است: دُم شتر باید دست ساربان باشد. دُم شتر از دست ساربان خارج شد دیگر صاحبش نیست (سید حسین شاهچراغی).

۳-۱-۴. نرینگی

- اشتره گفتنش چره نری‌ات از پسه؟ گُف: چی اُم اُنگار کسه؟^۱
برگردان: به شتر گفتند: چرا نرینگی‌ات رو به عقب است؟ گفت: کجایم ماند کسان است؟^۲

گلایه و شکایت کسی از وضعیت نابسامان خود است. همچنین گاهی توجیه کسی است که به دلیل انجام خطایی مورد عتاب واقع شده است و با این گفتار، اشتباه خود را فرافکنی می‌کند.

۴-۱-۴. سر شتر

یکی از صفات بارز شتر دوراندیشی است. اغلب این حیوان را با خر مقایسه می‌کنند که خلاف شتر، همیشه سرش پایین است و آینده‌نگر نیست. شترداران حسن‌آباد دامغان بر دوراندیش بودن شتر صبحه می‌گذارند و بر این باورند که: شتر صبح که از خواب برمی‌خیزد و ساربان عگالش^۳ را باز می‌کند مکتی می‌کند و با خود می‌گوید: ان‌شاءالله امروز به مکه می‌رسم. ساعتی بعد که ساربان گله را تاب می‌دهد، می‌گوید: امروز وقت گذشته، ان‌شاءالله به کربلا و عتبات می‌رسم. عصر که یک دست و یک پای خود را شکسته می‌بیند با خود می‌گوید: امروز هم قسمت نشد. ان‌شاءالله فردا (سید حسین شاهچراغی).

این باور در مثل‌ها هم آمده است:

- مثل شتر باش که دور بپایی، خر نباش که پیش پایت نگاه کنی.
برگردان: به دوراندیشی شتر اشاره دارد (حاج‌الله‌داد صالحی).

۵-۱-۴. گردن

- شتیرِ گردنِ بلندِ دِ سرِ گردنِ نزنه.
برگردان: اگرچه گردن شتر بلند است، اما از دو جا که نمی‌برند.^۴

به این نکته اشاره دارد که فراوانی مال کسی بر آن دلیل نباشد که آن را به دیگران یا به هر کس و ناکس بیش از حد و حساب خیرات کند. در کنایه به کسی گفته می‌شود که انتظار بیش از حدی از کسی داشته باشد (دوستعلی صالحی هیکویی).

– اشتری که علف میخا، گردن می‌کِشه

برگردان: اشتری که علف بخوهد گردنش را دراز می‌کند.^۵

در زندگی باید برای رسیدن به هدف تلاش کرد (طباطبایی، ۱۳۹۴: ۲۴).

در اغلب مثل‌ها گردن‌درازی شتر برای علف است؛ اما در برخی موارد از جمله در

افتر این نیاز برای رفع تشنگی و نوشیدن آب بوده است:

– اِشترُ تشون بُو گردن درازا کِنه.

برگردان: اگر شتر تشنه باشد، گردنش را دراز می‌کند.

منظور آن است که آدم نیازمند واقعی تکبر نمی‌کند (حسن‌زاده و زیاری، ۱۳۹۱: ۵۵).

۴-۱-۶. گوش

– اَگَ اشتری اِشتون گوش دِ بدی، تِ یَم مدِ ویندِ

برگردان: اگر اشتری گوش خود را دید، تو هم مرا می‌بینی.

هنگامی که کسی با دیگری قهر کند و تصمیم بگیرد که برای همیشه با او قطع ارتباط

کند (تعدادی سنگسری، ۱۳۸۱: ۷۷).

۴-۱-۷. لب

– شِترِ کاجه خارِه، کِ وِن لُوجه نَغیره

برگردان: کجای شتر خوب است که لبش کج است (روستاهای چاشم و هیکوی

مهدی‌شهر).

– اَشتره لُوشه

در توصیف افرادی به‌کار می‌رود که لبانی کلفت و آویزان دارند (وزیری، ۱۳۹۱: ۱۸۱).

۴-۱-۸. زانو

- آشتری کُجه پا که کُ ژ زونی پاک بین.
برگردان: کجای شتر پاک است که زانویش پاک باشد
درمورد افراد ناپاک و بدنامی گفته می‌شود که نقطه روشن اخلاقی در زندگی خود ندارند و اصلاح‌پذیر هم نیستند (همان: ۱۸۳).

۴-۱-۹. قد بلند شتر

جثه بزرگ شتر سبب شده تا این ویژگی شتر زبانزد خاص و عام شود و هر آدم درشت‌هیکل به‌ویژه دخترانی را که هیکل مند هستند و سنی از آن‌ها گذشته است و در مجرد باقی مانده‌اند، به شتر تشبیه کنند. تنها حیوانی که چه در صحرا و چه در بهار بند نمی‌توان آن را از دیده‌ها دور نگه داشت، شتر است. شاید همین درشت بودن جثه حیوان سبب شده تا حدودی از دستبرد سارقان در امان بماند.

اصانلوهای گرمسار که به زبان ترکی صحبت می‌کنند در این مورد این مثل معروف را به کار می‌برند:

- دوه مین مک چقات الماز
(یعنی شترسواری دولا دولا ندارد). این مثل در مذمت پنهان‌کاری به کار برده می‌شود (قنبر میراخورلی).

۴-۱-۱۰. کوهان شتر

بلندی کوهان نشان فربه بودن حیوان است. به همین دلیل کوهان شتر در خشک‌سالی‌ها کوچک می‌شود. شترداران چوداری در معمای زیر از کوهان حیوان پرسش می‌کنند:
شتر مُرد از لاغری، از بس که پیه (کوهان) بسیار داشت، نزدیک شام وقت سحر، نه در زمین نه در هوا.

پاسخ: شتر لاغر با بار کوهان (زینی از پیه بر پشت) در وقت سحر در شام (سوریه) از روی پل در حرکت بود. (علی پارسا).

۴-۲. ترانه عامه آشتُر به چرای سر بلندی در وصف تمام اعضای بدن شتر

یکی از ترانه‌های زیبای طایفه چوداری، توصیف اعضای بدن شتر است. در این ترانه، به ترتیب چشم، گوش، سر، کوهان، لب، پا، دم، بینی، پیشانی، گردن، نعل، زانو، زبان، سینه، شکم و ابروی حیوان به طرز جالبی در قالب ترانه تشبیه شده است. مضمون این ترانه متل منظوم چنین است:

اُشتر^۶ به چرای سر بلندی
چشمش به چه ماند آینه^۷ بندی
گوشش به چه ماند، گوش کَشندی
آینه بندی، گوش کَشندی،
اُشتر به چرای سر بلندی
کَلش^۸ به چه ماند کَله قندی
آینه بندی، گوش کَشندی، کله قندی
اُشتر به چرای سر بلندی
کوهانش به چه ماند قُله سنگی
آینه بندی، گوش کَشندی، کله قندی، قله سنگی،
اُشتر به چرای سر بلندی
لَباش به چه ماند خُار و کندی
آینه بندی، گوش کَشندی، کله قندی، قُله سنگی، خار و کندی،
اُشتر به چرای سر بلندی
پایش به چه ماند، را رَوندی
آینه بندی، گوش کَشندی، کله قندی، قُله سنگی، خار و کندی، را رَوندی،
اُشتر به چرای سر بلندی
دُمبش^۹ به چه ماند جارو بندی^{۱۰}
آینه بندی، گوش کَشندی، کله قندی، قُله سنگی، خار و کندی، جارو بندی
اُشتر به چرای سر بلندی
بینی اش به چه ماند: لول تفنگی

آینه بندی، گوش کشندی، کله قندی، قُله سَنگی، خار و کندي، را رَوَندی، جارو بندی،
لول تفنگی
اشتر به چرای سر بلندی
پیشانی‌ش به چه ماند: تخته سنگی
آینه بندی، گوش کشندی، کله قندی، قُله سَنگی، خار و کندي، را رَوَندی، جارو بندی،
لول تفنگی، تخته سنگی
اشتر به چرای سر بلندی
گردنش به چه ماند: ستون سنگی
آینه بندی، گوش کشندی، کله قندی، قُله سَنگی، خار و کندي، را رَوَندی، جارو بندی،
لول تفنگی، تخته سنگی
اشتر به چرای سر بلندی
نعلش به چه ماند، متکای فرنگی
آینه بندی، گوش کشندی، کله قندی، قُله سَنگی، خار و کندي، را رَوَندی، جارو بندی،
لول تفنگی، تخته سنگی، متکای فرنگی
اشتر به چرای سر بلندی
زانوش به چه ماند، تیرکمان جنگی
آینه بندی، گوش کشندی، کله قندی، قُله سَنگی، خار و کندي، را رَوَندی، جارو بندی،
لول تفنگی، تخته سنگی، متکای فرنگی، تیر کمان جنگی
اشتر به چراست در بلندی
زبان‌ش به چه ماند، شیر کشندی
آینه بندی، گوش کشندی، کله قندی، قُله سَنگی، خار و کندي، را رَوَندی، جارو بندی،
لول تفنگی، تخته سنگی، متکای فرنگی، تیر کمان جنگی، شیر کشندی
اشتر به چرای سر بلندی
سینه‌اش به چه ماند قلوه‌سنگی
آینه بندی، گوش کشندی، کله قندی، قُله سَنگی، خار و کندي، را رَوَندی، جارو بندی،
لول تفنگی، تخته سنگی، متکای فرنگی، تیر کمان جنگی، شیر کشندی، قلوه‌سنگی

اشتر به چرای سر بلندی
شکمش به چه ماند، باغ قشنگی
آینه بندی، گوش کشندی، کله قندی، قُله سَنگی، خار و کندی، را رَوَندی، جارو بندی،
لول تفنگی، تخته سنگی، متکای فرنگی، تیر کمان جنگی، شیر کشندی، قلوه سنگی، باغ
قشنگی

اشتر به چراست در بلندی
ابروانش به چه ماند، تیر کمندی
آینه بندی، گوش کشندی، کله قندی، قُله سَنگی، خار و کندی، را رَوَندی، جارو بندی،
لول تفنگی، تخته سنگی، متکای فرنگی، تیر کمان جنگی، شیر کشندی، قلوه سنگی، باغ
قشنگی، تیر کمندی

اشتر به چرای سر بلندی
مژه اش به چه ماند، سرمه دانی
آینه بندی، گوش کشندی، کله قندی، قُله سَنگی، خار و کندی، را رَوَندی، جارو بندی،
لول تفنگی، تخته سنگی، متکای فرنگی، تیر کمان جنگی، شیر کشندی، قلوه سنگی، باغ
قشنگی، تیر کمندی، سرمه دانی

اشتر به چرای سر بلندی
گردنش به چه ماند میل لنگی
آینه بندی، گوش کشندی، کله قندی، قُله سَنگی، خار و کندی، را رَوَندی، جارو بندی،
لول تفنگی، تخته سنگی، متکای فرنگی، تیر کمان جنگی، شیر کشندی، قلوه سنگی، باغ
قشنگی، تیر کمندی، سرمه دانی.

(علی پارسا، علی اصغر میرزایی، علیقلی هروی، و خدیجه پروندی).

۳-۴. بازتاب گونه‌های مختلف شتر در ادبیات عامه

۱-۳-۴. لوک (شتر نر بالغ)

لوک شتر نر سه‌ساله و بالاتری است که هم نقش جفت‌گیری را در گله برعهده دارد و هم اینکه از نظر باربری در بین انواع شتران توان بیشتری دارد. بنابراین هر جا صحبت

از بارکشی است قدرت لوک مثال‌زدنی است. از گونه‌های مختلف شتر، «لوک» در ادبیات عامه جایگاه ویژه‌ای دارد و بیشترین بسامد را در مثل‌ها و ترانه‌ها و... دارد.

۱-۱-۳-۴. مثل‌ها

- لوک سربار می‌کُشه، مرده مُشالا.

برگردان: لوک را بار اضافه می‌کشد و مرد را تشویق دیگران برای کار بیشتر و سنگین‌تر. تعریف بیش از حد موجب خسران و زیان است^{۱۱} (طباطبایی، ۱۳۹۴: ۸۷).

این مثل به زیبایی، یادآور کاروان‌هایی است که پهنه کویر را با استقامت و صبوری می‌پیمودند. در این سفرهای طاقت‌فرسا - که دیگر چارپایان جرئت حضور ندارند - شتر تنها موجودی است که با ویژگی‌های منحصربه‌فرد خود از قبیل حرکت در طوفان، تحمل تشنگی، دید در شب فوق‌العاده و جهت‌یابی کم‌نظیر می‌توانست تاجران، مسافران و زائران را از برهوت آتشین کویر به سلامت عبور دهد و در این سفرها ناگزیر لوک - که قدرتمندتر و تنومندتر است - بار بیشتری حمل می‌کند و کاروانیان اسباب دم دست و خرده‌بارها را افزون بر بار اصلی، بر پشت لوک جاسازی می‌کرده‌اند.

- لوک باید از خودش بُغره.

برگردان: لوک باید خودش غرش کند.

کاربرد: آدم باید خودش کفایت و جریزه داشته باشد (عامری و طباطبایی، ۱۳۹۶: ۲۳۶).

۲-۱-۳-۴. دوبیتی‌ها

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد مهم‌ترین کاربری شتر در گذشته باربری بوده است. در اغلب ترانه‌ها به کالایی که کاروانیان با شتر حمل می‌کردند اشاره شده است. پنبه، زغال، یونجه، قند و حتی عسل از کالاهایی بوده است که کاروانیان و تاجران از این نواحی به شهرهای شمالی و یا جنوبی جابه‌جا می‌کردند.

شتر خوبه که بارش پنبه باشه	جوون خوبه لیش پُرخنده باشه
جوونی که نداره مال دنیا	بمیره، بهتره تا زنده باشه
آلا لوک سیاه بارت زغاله	بز غلاچ که منزل سبزوار

اگر یار منی ترک سفر کن شتر داری مکن کار دگر کن (افراسیاب ترابی)	شتر خوبی که بارش یونجه باشه جووان خوبه لبش پر خنده باشه بمیره بهتره تا زنده باشه (شاه حسینی، ۱۳۹۶: ۲۳۰)
شتر دیدم [که] لنگر دار می‌رفت عسل ته بار گل سر شاهی	عسل ته بار، گل سر بار می‌رفت به دست من بیچاره می‌رفت (الله داد صالحی)
شتر بار بنداز بار بنداز سر هر کوچه‌ای یک نار شیرین	سر هر کوچه‌ای یگ نار ^{۱۲} (انار) بنداز برای شربت بیمار بنداز ^{۱۳} (احمد رضا صالحی) ^{۱۴}

۲-۳-۴. اروانه

در دوبیتی زیر که در بین شترداران و ساربانان طایفه چوداری شاهرود به اروانه (شتر ماده) رواج دارد، سیاه شانه که ظاهراً از دیگر رنگ‌های شتر محبوبیت بیشتری دارد همراه با گل لاله آمده است و ارزش آن آنقدر بالاست که فقط خدا قدر و منزلت آن را می‌داند.

الالاله گـل لاله
اُشتر آمد به خانه
همون ارنه (اروانه) سیا شانه
که قدر او ر خُدا دانسه

در باور عامه شترداران برای اصلاح نژاد، مادر (اروانه) را مهم‌تر از پدر (لوک) می‌دانند و بر این باورند «بره را از رد میش می‌گیرند؛ گُره در شکم مادیان می‌بالد؛ هاشی را از اروانه سوباردار^{۱۵} می‌گیرند» (خدیدجه پروندی). ساربانان طرودی هم می‌گویند: «لوک جوینز، اروانه حویض». لوک (شتر نر) به اندازه گردو و اروانه (شتر ماده) به اندازه حوض (بزرگ) باشد (محمد ربیعی).

۳-۳-۴. هاشی

در برخی از دوبیتی‌ها نیز به گله‌ای از هاشی (بچه شتر) اشاره شده است که ساریان آن‌ها را گم کرده و در جست‌وجوی آن‌هاست و یار خود را یاد می‌کند و آن را به گلی تشبیه کرده است.

سر کوه بلند نی می‌زنم من شتر گم کرده‌ام پی می‌زنم من
شتر گم کرده‌ام با یگ بُره هاشی گلی گم کرده‌ام شاید تو باشی
(ابراهیم قنبری نیکدل)

۴-۳-۴. تجهیزات شتر

برای استفاده از شتر در حمل بار یا سوار شدن و سفر، باید بر پشت حیوان جهاز نهند و در اصطلاح شتر را جهاز کنند. جهاز شتر از قسمت‌های مختلفی مانند عرق‌گیر، خَطَّاب، تَنگ و سینه‌بند تشکیل شده است. سر و گردن‌های حیوان را با گُلَمَلَه (منگوله) و گُل افسار تزئین می‌کنند (قنبر مومنی). در واقع، شتر با جهاز و افسار زینت می‌یابد. در فرهنگ عشایری فرزند به‌مثابه زینت والدین است. این موضوع در مثل‌ها نیز راه یافته است.

مثل‌ها:

- اِشْتِر بی‌جاهاز بومونین
برگردان: با شتر بدون جهاز آمدید؟
اگر پدر و مادری بدون بچه‌ها به میهمانی یا دیدن بزرگ‌ترها بروند، این مثل گفته می‌شود (گلدسته ابولی).

- شِیْتِرِ وَه چه کار ها کردمی که ون جاهاز وه هاکنیم.
برگردان: برای شتر چکار کردیم که برای جهازش بکنیم.
برای امور اصلی کاری نکردیم که حالا بخوایم برای فرعیات آن کاری کنیم (گودرزی پروری، ۱۳۹۲: ۲۲۵).

- اِشْتِرِ وَی کرچش پی اوساری مگرده.
برگردان: شتر را گم کرده است و پی افسارش می‌گردد.

در مقام اعتراض به کسی گویند که مهمی را ازدست داده و در جست‌وجوی کاری بی‌ارزش است. به عبارتی اصل را رها کرده و به فرع چسبیده است. قدرت شتر به هنگام حمل بار، انسان را به تحسین وادار می‌کند. دویستی زیر که از زبان شتر به صاحبش خطاب شده است، مؤید این امر است: - مو که چون قانع به خارم جهازم چوب و خرواری به بارم بدین مزد قلیل و رنج بسیار هنوز از روی مالک شرمسارم (اعرابی، ۱۳۹۳: ۸۰؛ نیز علی‌اصغر میرزایی).

ترانه‌ها:

شتر دیدم دم روبرو می‌رفت
جهاز رنگین و بی‌اوی‌صال (افسار) می‌رفت
برفتم من جلوش بگیرم
حسینا بود به نزد یار می‌رفت
(مصیب گیلوری)

ساریان همانند چوپان اسیر بیابان و کویر است. دل‌تنگی‌های زیاد دارد و دور بودن از یار او را آزار می‌دهد. بنابراین با قربان صدقه رفتن مرکب خود که همان شتر و معمولاً لوک است می‌خواهد او را زودتر به یار رساند.

بیاً «لویک» (لوک) سیاه یالت بنازم بلندی کاکلت قصری بسازم
اگر امشب مرا بر یار رسانی خودم زرگر شوم زنگت بسازم
(شاه‌حسینی، ۱۳۹۴: ۲۲۰)

۴-۳-۵. تولیدات شتر

۴-۳-۵-۱. شیر

شیر یکی از مهم‌ترین تولیدات شتر است. گذشته از کاربرد این فراورده در تهیه غذاهای سنتی سارباناتان مانند گورماست و دوغ در مثل‌ها نیز بازتاب دارد. در فرهنگ عامه خوردن شیر هر حیوانی در کودکی سبب انتقال صفات ذاتی آن حیوان می‌شود. مثال

چنانچه فردی کاری را از روی نفهمی انجام دهد به او می‌گویند مگه شیر خر خورده‌ای؟ سمنانی‌ها بر این باورند خوردن شیر موجب انتقال صفت کینه‌توزی از حیوان به انسان می‌شود^{۱۶}:

– اَشْتَرُ شَيْتٌ بُخْرِجُشْ

برگردان: شیر شتر خورده است.

اشاره به کسی که بسیار کینه‌توز است (وزیری، ۱۳۹۱: ۱۸۱).

۴-۳-۲. گوشت شتر

شترداران استان بر این باورند که خوردن گوشت شتر انسان را باغیرت می‌کند. شترداران خواروتوران بر این باورند که: «زن آبستن اگر گوشت شتر بخورد، پس از دوازده‌ماه پسر خواهد زایید؛ به شرط آنکه از زیر شکم شتر رد شود» (غلامحسین دهشی و حسن دهدار).

شتر در زمان نحر (کشتار) در نفس‌های آخر، می‌گوید: «سزای هر سر خاری که خوردم، دیدم. کسی که پهلوی چربم خورد چه خواهد دید؟» (ولی‌الله احمدی).

۴-۳-۶. نقاط جغرافیایی

به‌طور کلی شتر در مناطق کویری پرورش داده می‌شود. اقتصاد بسیاری از شهرها و روستاهای حاشیه کویر بر بنیاد شترداری استوار است. کویر به‌طور اعم و شهرهای پیرامون آن به‌طور خاص در ادبیات عامه بازتاب یافته‌اند. استان سمنان بر سر راه ارتباطی جنوب به شمال از قدیم‌الایام محل اطراق کاروانیانی بوده که از شهرهای جنوبی کشور محصولات مختلفی از جمله خرما، پارچه و غیره را به شهرهای شمالی کشور حمل می‌کردند. روستاها و شهرهای استان سمنان به‌ویژه طرود، حسینان، رشم، حسن‌آباد، دامغان و شاهرود از مهم‌ترین بندرگاه‌های آنان محسوب می‌شده است (هنری، ۱۳۵۴ب). بنابراین در بسیاری از ضرب‌المثل‌ها نام کویر و شهرهای کویر انعکاس یافته است.

– اِنَارَكِي اَشْتَرَه يَه

برگردان: شتر انارک است.

شتر حیوانی است تنومند، مقاوم، راه‌بلد که از هر کجا رها شود خود را به منزل صاحبش می‌رساند. این مثل در مورد کسانی کاربرد دارد که همه‌فن حریف و مقاوم و صبورند و برای رسیدن به هدف، تلاش بسیاری می‌کنند (وزیری، ۱۳۹۱: ۱۴۲). شتر کنایه از فرد پرتوان، مقاوم، صبور و ویژه شده است. در سرکویر نیز داستان «آن دهقان خطاکار جندقی و عریضه نزد «علی قاضی» معلمانی آوردن»، دقیقاً همین مضمون را تداعی می‌سازد که هنوز هم بسیاری از قدیمی‌ها آن را در ذهن دارند و نقل می‌کنند (طباطبایی، ۱۳۹۶: ۲۳).

آشنایی مردم سمنان با خصوصیت شترهای یزد و انارک، به دلیل مراودات تجاری بین تجار شهرهای یادشده سبب شده است که در مثل از «شتر انارک» به منزلهٔ سمبل مقاومت و کاردانی نام برده شود.

– مگه او شترات دِ کویر ماندن؟

برگردان: مگر شترهایت در کویر گرفتار شدند؟

معادل: مگر کشتی‌هایت در دریا غرق شده‌اند؟.

کاربرد این مثل از ارزش و اهمیت این «کشتی بیابانی» در نزد مردم طرود حکایت دارد (سید حسین طباطبایی).

۴-۳-۷. کاربری شتر (باربری و سواری)

مهم‌ترین کاربرد شتر، استفاده از این حیوان برای بارکشی بوده است. هر هفت نفر شتر بارکش را یک قطار می‌نامیدند. هدایت قطار شتران بر عهدهٔ ساربان است. شتر در سه‌سالگی «حَق» نامیده می‌شود و از این سن به بعد ساربانبان حق بارکشی از حیوان را دارند. اگرچه نوعی شتر تندرو هم وجود دارد که مخصوص پیک‌ها و قاصدان بوده است. این شتر «جُنَباز»، «جُمباز» و در برخی مناطق از جمله گناباد و طبس «جَباز» نام دارد (پاپلی یزدی و وثوقی، ۱۳۹۲: ۱۴۳). بنابراین در بسیاری موارد شتر و بار آن کلیدواژه‌های اصلی مثل‌ها را تشکیل داده‌اند. نظیر:

– اِشْتِرِ رِ با بارِش خُنه

برگردان: شتر را با بارش می‌خورد.

کاربرد: اشاره به حق و ناحق کردن و ضایع کردن اموال عمومی از سوی افراد فرصت-طلب و سودجو (گوهر ابولی).

در سنگسر نیز مثل فوق با این مضمون رواج دارد (حاجی علیان، ۱۳۹۴: ۳۰).

- اِشْتَرُونِی بَار بَگِرَتَ

برگردان: شترها را بار گرفته‌اند.

زمانی که جایی خیلی شلوغ باشد (بار شتران را بر زمین نهاده باشند و دست‌وپا گیر شده باشد) (همان: ۵۴).

شترداران طایفه چوداری بر این باورند اگر گوسفندی در خانواده‌ای تلف شود آن خانه هفت روز آباد است (چون از گوشت آن همه اهل خانواده بهره‌مند می‌شوند)؛ اما چنانچه شتری بمیرد آن خانه هفت سال خراب است. شتر در هفت‌سالگی بارکش اساسی است و در صورت تلف شدن حیوان صاحب آن دچار آسیب جدی می‌شود (زیور تپوک).

۳-۴-۸. حکایت‌ها و افسانه‌ها

قصه‌ها و یا به عبارت محلی «آستنک‌ها» گنجینه باارزش فرهنگ عامه هستند. تاریخی برای آفرینش آن‌ها نمی‌توان تعیین کرد و نامی برای آفرینندگان آن‌ها نمی‌توان شناخت. حتی زمینه به وجود آمدن آن‌ها را به درستی نمی‌توان حدس زد. با اینکه تشخیص هدفی مشخص در آن‌ها بسیار مشکل است؛ اما نمی‌توان تکوین آن‌ها را اتفاقی و بی‌هدف تصور کرد (احمدپناهی سمنانی، ۱۳۸۳: ۲۱۹-۲۲۰).

۳-۴-۱. داستان چله پیرزن یا پیرشکینی چله

سنگسری‌ها پنج یا شش روز چله کوچک زمستان را که معمولاً بسیار سرد است، «پیرشکینی» یا «آجوک بَجوک» می‌نامند. حکایت می‌کنند که پیرزنی چند شتر (ماده) داشت و با استفاده از آن‌ها امرار معاش می‌کرد. یک سال هوا سرد نشد و شترهای او بر اثر گرمی هوا مایل به اختلاط نشدند و بیم آن می‌رفت که پیرزن از کره شتر محروم

شود و شیری هم از آن راه عایدش نشود؛ بسیار پریشان شد و شیون‌کنان شکایت نزد پیغمبری برد که نام او معلوم نیست. پیغمبر رئوف به هوا فرمان داد سرد و طوفانی شود تا نگرانی پیرزن رفع شود. البته همچنان که اراده پیغمبر بود، هوا بی‌نهایت سرد شد و بادهای شدید وزیدن گرفت و شترهای ماده و نر درآمیختند و پیرزن شادمان و سپاسگزار شد. اکنون هر وقت بلافاصله پس از چله کوچک هوا سرد می‌شود، سنگسری‌ها می‌گویند: باز این پیرزن مزاحم پیغمبر شده است (اعظمی سنگسری، ۱۳۴۷: ۱۰۳-۱۰۴). این افسانه با کمی اختلاف در منطقه سرکویر (طرود، سطوه و روستاهای پیرامون آن‌ها) و روستاهای خواروتوران (بخش کلاته‌ها از جمله ابوالحسنی) و روستای هیکو شهرستان مهدی‌شهر (صالحی هیکویی، ۱۳۹۷: ۱۶۷) نقل شده است.

در کمره (خمین) به چله پیرزن «ششله پیره‌زن» یا ششله ننه‌پیر می‌گویند که برابر با قُنش^{۱۷} ۷۲ و مدت آن سه روز از هفتادم تا هفتاد و دوم است. در روایت کمره گویند: در زمان حضرت علی^(ع) پیرزنی به خدمت ایشان می‌رود و می‌گوید «یا علی دستم به دامت، هفتاد روز از زمستان رفته و هنوز شترهای من «بر» نخورده‌اند»^{۱۸}، حضرت می‌فرمایند: «برو که شترهای تو نیز «بر» خواهند خورد». از آن پس هر ساله این ایام برای «بر خوردن» شترها بسیار سرد می‌شود (فرهادی، ۱۳۹۴: ۱۰۶-۱۰۷).

۲-۸-۳-۴. داستان احساسی بودن شتر

برای شتر صفاتی چون کینه‌توزی، صبوری، مقاومت و مظلوم بودن را بیان کرده‌اند؛ اما یکی از ویژگی‌های شتر احساسی بودن این حیوان است که کم‌تر بدان اشاره شده است. پروری‌ها داستان زیبایی را درباره این ویژگی شتر نقل می‌کنند. می‌گویند در گذشته‌های خیلی دور یکی از شترداران که قصد سفر به عتبات عالیات را داشت شترش را به امانت نزد همسایه خود - که اتفاقاً وی هم شتردار بود - می‌سپارد تا از حیوان مواظبت کند تا وی از سفر برگردد. صاحب شتر بعد از برگشت از سفر به دیدن شتر خود می‌رود و جویای احوالش می‌شود. شترش را غمگین می‌بیند. صاحبش از او می‌پرسد زمانی که او در سفر بوده آیا همسایه به شما کم‌توجهی کرده، خوراک کافی به شما داده است یا خیر. شتر پاسخ مثبت می‌دهد. صاحب دلیل را سؤال می‌کند. شتر در پاسخ

می‌گوید: همسایه زمان خوابیدن صورتش به سمت شتر خودش بوده است و من از این قضیه ناراحتم (حسن رئیس‌یان).

۳-۳-۳. اشتر خجوی یا اشتر قُجوی روایت خواروتوران

دختر و پسری ماه‌ها در بیابان به بهارچرانی شتر مشغول بودند. دختر لباس مردانه بر تن داشت و پسر از این امر بی‌خبر بود. در آخرین روز بهارچرانی قصد سفر به دیارشان کردند. فقط یک منزل به مقصد مانده بود که پسر متوجه دختر بودن همراهش شد. پسر از دختر که جلوتر از او حرکت می‌کرد خواست تا سفر را یک شب به تعویق اندازند و فردای آن روز به سفرشان ادامه دهند: «آمشوی بمان فردا مریم (امشب بمان فردا بریم). اما دختر راضی به این کار نبود. او با هی کردن شتر می‌خواند: اُشتر بران زودتر بریم. بالأخره دختر موفق می‌شود و همان روز به مقصد می‌رسند. در بین روستاییان و شترداران منطقه خواروتوران مقام موسیقی با نی نواخته می‌شود که اشتر خجوی نام دارد. این مقام برگرفته از این داستان است (الله‌داد صالحی). الله‌داد صالحی ساکن روستای ابوالحسنی از استادان این مقام است. روایت اُشتر خجوی در روستای آشکارای حاجی‌آباد بندرعباس به «اشتر قجوی» معروف است که حکایت دو برادر ساریبان را بازگو می‌کند (ایران‌نژاد پاریزی، ۱۳۸۷: ۸۱-۸۲).

۳-۳-۴. جوان ناکام (روایت طایفه چوداری)

در گذشته‌های خیلی دور کاروانی شامل سه جوان که یکی از آنها در تدارک مخارج و مراسم عروسی خود بود برای آوردن خرما و سایر مایحتاج عازم بنادر جنوب کشور می‌شوند. پدر تازه‌داماد فرزندش را از سفر منصرف کند که مسیر انتخابی آنها مسیر وحشتناکی است؛ اما نتوانست. بالأخره کاروان سه‌نفره راهی سفر می‌شوند. در مسیر به کویر باتلاقی خوفناکی می‌رسند. دوستان جوان داماد از او می‌خواهند تا از ادامه سفر منصرف شوند و به دیار خود بازگردند. اما جوان، خود به‌تنهایی سفرش را ادامه می‌دهد. دیری نپایید که جوان با شترانش در باتلاق کویر گرفتار می‌شوند. ای لوک سیاه ز آب و آبگناه بگو از گم شدن رفیق و همراه بگو

سال ۸، شماره ۳۴، مهر و آبان ۱۳۹۹ _____ دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه

زانو زدنت کمال نامردی بود یک بار دگر علی و والله بگو
عاقبت آه پدر و ناله مادر، جوان را گرفت.
از آه پدر و ناله مادر نترسیدی یکسر رفتی و به موج دریا رسیدی
عاقبت کار شترها زانو زدند و جوان نیز در اثر گرسنگی، تشنگی و خستگی جان
باخت (علی اصغر میرزایی).

تصویر ۱: سید حسین شاهچراغی، شتردار روستای حسن‌آباد دامغان
Photo 1: Seyed Hossein Shahcheraghi, camel owner from Hassanabad
village, Damghan

تصویر ۲: یادگار دوران شترداری، ایوانکی شهرستان گرمسار

Photo 2: Monument of the camel breeding era, Eyvankey, Garmsar city.

تصویر ۳: شترداری در ایل الیکایی، بیلاق یمین فیروزکوه.

Photo 3: Camel breeding in Elikai tribe, summer of Yamin Firooz Kooh.

۵. نتیجه

ادبیات شفاهی به‌منزله پاره مهم گنجینه ادبیات هر قوم، شایسته پاسداشت و درخور بررسی دقیق علمی است. گردآوری و مستندسازی و ارائه ادبیات عامه به‌ویژه در دنیای مدرن، امری ضروری است؛ زیرا پدیده‌های فولکلوریک بومی ایران، سازه‌های کهن فرهنگ اقوام ایرانی را تشکیل می‌دهد و فرهنگ ملی به این پاره‌های جدا افتاده از خویش، بسیار نیازمند است و اساساً اعتبار و ارزش و ژرفای فرهنگ ملی، با این خرده-فرهنگ‌ها تحقق می‌یابد. هیچ‌یک از تلاش‌هایی که برای تبیین تاریخ و فرهنگ راستین هر ملت صورت می‌گیرد، بدون در نظر گرفتن پدیده‌ها و آفرینش‌های فولکلوریک، کامل نخواهد بود.

یکی از بخش‌های فرهنگ عامه که تاکنون مغفول مانده است خرده‌فرهنگ‌های شترداران و ساریانان است. ضرورت اقتصادی و تأثیرات فرهنگی و روانی در کل، شأن و منزلتی ویژه برای شتر در این فرهنگ ساخته است. استقرار این قشر در نقاط دوردست و از یک‌سو و سختی کار از طرف دیگر سبب شده است کم‌تر محققان به آن بپردازند. ثبت و ضبط ادبیات شفاهی یکی از پیشه‌های سنتی و اصیل ایرانی افزون بر معرفی آن به علاقه‌مندان و فرهنگ عامه، فرهنگ‌دوستان ایران زمین را با بخش دیگری از فرهنگ غنی کشورمان آشنا می‌سازد.

اقوام ساکن در استان سمنان سبب همسایگی با کویر، همواره با شتر و شترداری سروکار داشته و عموماً از این راه ارتزاق و تأمین معاش کرده‌اند. از همین رهگذر انبوهی از ضرب‌المثل‌ها، شعرهای فولکلوریک و کارآواها، ترانه‌ها، باورهای دیرسال، اعتقادات آیینی و ... به ادب شفاهی مردم این دیار راه یافته است. این پدیده با وجود شدت و ضعف، در میان تمامی شترداران این استان، از شرقی‌ترین روستای میامی (عباس‌آباد) تا غربی‌ترین منطقه (گرمسار و آرادان)، دیده می‌شود.

برخی آیین‌های منحصربه‌فرد مانند سوگواری در مرگ شتر، بسیار بااهمیت و شایسته بررسی انسان‌شناسی و پژوهش‌های بعدی است. امثال بسیار فراوان عامه برگرفته از مضامین غنی شتر است که در گذشته بیشتر پهنه این استان خشک و پهناور را درمی‌نوردیده است.

پی‌نوشت‌ها

۱. یکی از خصوصیات شگفت‌انگیز شتر این است که آلت نرینه حیوان به سمت عقب متمایل است. در بین عوام داستانی شنیدنی درباره میهمانی حضرت ابراهیم (ع) و ارتباط آن با انحراف نرینگی شتر وجود دارد که جهت اطلاع نک: هدایت، ۱۳۵۶: ۱۵۳.
۲. در گویش ایل الیکایی آمده است: اِشْتَرِ رِ بُویتِن چی کِشِت پَسَه، بُویتَه چیم به هَمَه کَسَه.
۳. ریسمانی کوتاه بافته‌شده از پشم گوسفند که در انتهای آن قطعه‌چوبی وصل شده است و با آن، زانوی شتر را با روش خاصی می‌بندند.
۴. در شه‌میرزاد می‌گویند: شْتَرِ گِردنِ دَرَازه، ولی چَن جاز به نَزَه.
۵. گردن شتر دراز است؛ ولی چند جای آن را نمی‌زنند (نمی‌برند) (صدفی و موسوی، ۱۳۹۰: ۱۵۳).
۵. نیز نک در سرخه (مهربان، ۱۳۸۶: ۱۸۶؛ ضرب‌المثل‌های سرخه‌ای، ۱۳۸۲: ۲۰) و در سمنان (احمدپناهی سمنانی، ۱۳۸۳: ۹۷).
۶. اُشْتَر (ostor): شتر.
۷. آینه (eyna): آینه.
۸. کَلَش (kallas): سرش.
۹. دُمبَش dombeš: دمش.
۱۰. در روایت دیگری آمده است: دمبش به چه ماند باد زندی.
۱۱. عشایر الیکایی شهرستان‌های گرمسار و آرادان هم می‌گویند: «مَرِدِ حرف کوشینه، لویک سَر بار».
۱۲. امروزه عملاً ثابت شده که در آن‌ها میوه و سبزی بیشتری مصرف می‌شود، افراد آن مملکت از سلامت زیادتری بهره‌مندند (نوربخش، ۱۳۵۰: ۳۵). و جالب‌تر اینکه وجود چنین نظریاتی درباره خواص میوه‌ها و سبزیجات نه فقط در طب سنتی که حتی در طب عوامانه ما از قرن‌ها و هزاره‌های پیش وجود داشته است. بیهوده نیست که فرهنگ عوام را گنجینه فرضیات علمی برمی‌شمارند. در فرهنگ ایرانی به میوه‌ها و سبزی‌ها و در کل گیاهان به چشم نیرویی شفابخش نگاه می‌شده است. هدیه میوه به بیمار که امروزه نیز در بیمارستان‌های ما بسیار رواج دارد، امری است بسیار کهن که بازتاب خود را در ادبیات شفاهی و آداب و رسوم عامه ایران باز یافته است. برای نمونه در یک دوبیتی به شفابخش بودن انار شیرین برای درمان بیماران اشاره شده است (فرهادی، ۱۳۸۲: ۲۲۴).
۱۳. این بیت در اشعار جنوب خراسان نیز دیده شده است. در سرکویر شاهرود نیز مانند تربت حیدریه داستان شیدایی و دلدادگی «حسینا» مشهور است. یکی از ابیاتی که در این باره می‌خوانند، چنین است:

حسینا غم مخور، غمخوارت آمد درخت سوز گوهر بارت آمد

حسینا غم مخور، مثال شب و روز عجب آبی به روی کارت آمد

(قهرمان، ۱۳۸۳: ۵۲۷)

۱۴. چنین اشعاری در ترانه‌های چوپانی نیز دیده می‌شود:
سر کوه بلند میش بره دنبال خبر آمد یارم گشته بیمار
دو دستمال پُر کنم سیب و گل و نار که فردا می‌روم دیدن یار
۱۵. سوبار دار به دو معنی است: ۱. نژاد اصیل، ۲. شتر باربر. سویه (suye) به معنای نژاد، ژن و تیپ (ساخت ژنتیکی یک فرد در ارتباط با یک یا دسته‌ای از صفات است). این واژه هنوز در گویش‌های محلی ایران و به‌ویژه در میان دامداران و عشایر کاربرد دارد و در ترانه‌های عامه شترداران نقاط کویری شاهرود نیز وارد شده است.
۱۶. نگارندگان این صفت را در بین شترداران مشاهده نکردند و آن‌ها را انسان‌هایی مهربان و صلح‌جو دیده‌اند.
۱۷. زمستان را در کمره به پنج هجده روز تقسیم می‌کنند و پایان هر هجده روز را یک «قُش هیژده» (هجده) گویند که عبارت‌اند از: قُش هیژده (هجده)، قش سی‌وشش، قش پنجاه‌وچهار، و قش هفتادودو (فرهادی، ۱۳۹۴: ۱۰۰).
۱۸. بَر خوردن به معنی جفت‌گیری و آبستن شدن است.

منابع

الف) منابع مکتوب

- احمدپناهی سمنانی، محمد (۱۳۸۳). *آداب و رسوم مردم سمنان*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- اسماعیلی، عصمت و ندا ایمانی خوشخو (۱۳۹۵). «رمز «حیوان» در افسانه‌های تمثیلی استان سمنان». *پژوهشنامه پنجم، از فرهنگ و گویش‌های کومش*. کتاب چهارم، آثار و مقالات پنجمین جشنواره پژوهشی فرهنگ و گویش‌های استان سمنان. به کوشش اسماعیل همتی با همکاری انجمن فرهنگ و زبان کومش و اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان سمنان. سمنان: کتاب سمنگان. صص ۳۲-۴۲.
- اعرابی، گوردی (۱۳۹۳). *سرگذشت کندو، روستای کوچ، و شکار و نی*. سمنان: کتاب سمنگان.
- اعظمی سنگسری، چراغعلی (۱۳۴۷). «جشن‌های ملی سنگسر». *بررسی‌های تاریخی*. ش ۱۷. صص ۳۷-۵۵.
- امان‌اللهی بهاروند، سکندر (۱۳۶۷). *کوچ‌نشینی در ایران (پژوهشی درباره عشایر و ایلات)*. تهران: آگاه.

ویژگی‌های شتر در ادبیات عامه مردم استان سمنان _____ علیرضا شاه‌حسینی و همکار

- ایران‌نژاد پاریزی، عزیزالله (۱۳۸۷). «جایگاه شتر در فرهنگ مردم آشکار حاجی‌آباد بندرعباس». *نجوای فرهنگ*. ش ۱۰. صص ۷۵-۸۲.
- برجی، حسن (۱۳۹۵). «کاربرد شتر در کنایات و ضرب‌المثل‌های عامیانه». *دومین کنگره ملی شتر*. بندرعباس: دانشگاه هرمزگان.
- پاپلی یزدی، محمدحسین و فاطمه وثوقی (۱۳۹۲). *فرهنگ ناقص*. اصفهان: علم‌آفرین.
- تعدادی سنگسری، فاطمه (۱۳۸۱). *ادبیات عامیانه سنگسر*. تهران: سیب سبز.
- حاجی علیان، یدالله (۱۳۹۴). *ضرب‌المثل‌های سنگسری*. سمنان: حبله‌رود.
- حسن‌زاده میرعلی، عبدالله و حسن زیاری (۱۳۹۱). «معرفی و بیان موارد کاربرد یک‌صد مثل از گویش افتری». *فرهنگ قومس*. دوره جدید. ش ۴۶-۴۹. صص ۳۷-۶۶.
- رهبری، مهناز (۱۳۹۸). *الگوی مدیریت توسعه پایدار سکونتگاه‌های روستایی (مورد مطالعه: استان سمنان)*. رساله دکتری تخصصی. رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- *سال‌نامه آماری استان - ۱۳۹۰* (۱۳۹۱). سمنان: استانداری سمنان، معاونت برنامه‌ریزی.
- ستوده، منوچهر (۱۳۵۶). *فرهنگ سمنانی (امثال و اصطلاحات و اشعار)*. تهران: وزارت فرهنگ و هنر، مرکز مردم‌شناسی ایران.
- شاه‌حسینی، علیرضا (۱۳۹۱). «ترانه‌های ساریانی». *فرهنگ و گویش‌های کومش کتاب سوم*. به کوشش اسماعیل همتی. سمنان: کتاب سمنگان.
- _____ (۱۳۹۴). *ادبیات عامیانه ایل الیکایی*. سمنان: حبله‌رود.
- _____ (۱۳۹۶). *چوداری‌ها قبیله‌ای کویرنشین*. ویراست دوم. سمنان: حبله‌رود.
- صالحی هیکویی، دوستعلی (۱۳۹۷). *گنجینه هیکو*. سمنان: حبله‌رود.
- صدفی، علیرضا و مریم موسوی (۱۳۹۰). *ضرب‌المثل‌های اصیل شه‌میرزادی*. تهران: راستی نو.
- *ضرب‌المثل‌های سرخه‌ای* (۱۳۸۲). به کوشش انجمن رسالت قلم سرخه. تهران: انجمن قلم ایران.
- طباطبایی، سیدحسن و سیدحسین طباطبایی (۱۳۹۶). *فرهنگ واژگان و اصطلاحات گویشی مردم سَطَوِه*. سمنان: دانشگاه سمنان.
- طباطبایی، سیدحسین (۱۳۹۴). *گزیده ضرب‌المثل‌های سرکوبیری*. سمنان: حبله‌رود.

- عامری، جواد و سید حسین طباطبایی (۱۳۹۶). پژوهشی در آواها و نواهای محلی طرود و سطوه. سمنان: حبله رود.
- فرهادی، مرتضی (۱۳۸۲). کشت‌کاری و فرهنگ، شیوه‌های سنتی بهورزی و بهداری و توان‌بخشی زمین در ایران. تهران: وزارت جهاد کشاورزی، معاونت برنامه‌ریزی و اقتصادی، مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی.
- _____ (۱۳۹۴). کمره‌نامه (هشت در هشت منظر از هفت هزار خوان (هشت ریز مردم‌نگاری از فرهنگ فرادادی مردم کمره (شهرستان خمین) و دو ضمیمه). تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
- _____ (۱۳۷۷). موزه‌های بازیافته. کرمان: مرکز کرمان‌شناسی.
- قهرمان، محمد (۱۳۸۳). فریادهای تریتی. مشهد: نشر ماه‌جان.
- گلی زواره، غلامرضا (۱۳۶۹) «شتر یار دیرین کوچ‌نشینان کویر». ذخایر انقلاب. ش ۱۳. صص ۶۷-۸۰.
- گودرزی پروری، محمدرضا (۱۳۹۲). پرور، دیار فراموش شده. سمنان: حبله رود.
- مهربان، رضا (۱۳۸۶). فرهنگ لغت و اصطلاحات سرخه. قم: نسیم حیات.
- نوربخش، کمال‌الدین (۱۳۵۰). «تحولی بزرگ در روش باغداری ایران». تلاش. ش ۳۰. صص ۳۷-۳۹.
- وزیر، ذبیح‌الله (۱۳۹۱). گنجینه‌ای از مثل‌های گویش سمنانی. ۲ ج. سمنان: آبرخ.
- هدایت، صادق (۱۳۵۶). نیرنگستان. تهران: جاویدان.
- هنری، مرتضی (۱۳۵۴ الف). «شترداری در کویر». مردم‌شناسی و فرهنگ عامه ایران. ش ۲. تهران: انتشارات مرکز مردم‌شناسی ایران. صص ۵۷-۶۶.
- _____ (۱۳۵۴ ب). شناخت دو شاهراه کویری ایران. تهران: سازمان جغرافیایی کشور.

ب) منابع شفاهی (مصاحبه‌شوندگان)

- ابولی، گلدسته. شهرستان آرادان. ایل الیکایی.
- ابولی، گوهر. شهرستان آرادان. ایل الیکایی.
- احمدی، ولی‌الله. شهرستان شاهرود. طایفه چوداری رضاآباد خواروتوران.
- پارسا، علی. شهرستان شاهرود. طایفه چوداری رضاآباد خواروتوران.

- پروندی، خدیجه. شهرستان شاهرود. طایفه چوداری رضاآباد خواروتوران.
- تپوک، زیور. شهرستان میامی. طایفه چوداری روستای کلاته فرهنگ.
- ترابی، افراسیاب. شهرستان شاهرود. طایفه چوداری رضاآباد خواروتوران.
- دهدار، حسن. شهرستان شاهرود. طایفه چوداری رضاآباد خواروتوران.
- دهشی، غلامحسین. شهرستان شاهرود. طایفه چوداری رضاآباد خواروتوران.
- ربیعی، محمد. شهرستان شاهرود. روستای طرود.
- رئیسپان، حسن. شهرستان مهدی‌شهر. طایفه پروری.
- سرکبیری، مجتبی. شهرستان سمنان. روستای خیرآباد.
- شاهچراغی، سیدحسین. شهرستان دامغان. روستای حسن‌آباد.
- صالحی هیکویی، دوستعلی. شهرستان مهدی‌شهر. روستای هیکو.
- صالحی، احمدرضا. شهرستان شاهرود. روستای ابوالحسینی خواروتوران.
- صالحی، حاج‌الله‌داد. شهرستان شاهرود. روستای ابوالحسینی خواروتوران.
- طباطبایی، سیدحسین. شهرستان شاهرود. روستای سطوه.
- قنبری نیکدل، ابراهیم. شهرستان آرادان. روستای فروان.
- گیلوری، مصیب. شهرستان آرادان. روستای اسلام‌آباد.
- محمدآبادی، حسین. شهرستان میامی. روستای ارمیان.
- محمدحسینی، علی‌اکبر. شهرستان میامی. روستای عباس‌آباد.
- مؤمنی، قنبر. شهرستان آرادان. روستای حسین‌آباد کردها.
- میراخورلی، قنبر. شهرستان گرمسار. روستای شه‌سفید.
- میرزایی، علی‌اصغر. شهرستان میامی. روستای رضاآباد خواروتوران.
- نبوی، سید صادق. شهرستان مهدی‌شهر. روستای چاشم.
- هروی، علیقلی. شهرستان شاهرود. روستای رضاآباد.

References

- Ahmadpanahi (Panahi Semnani), M. (2004). *Traditions of the people of Semnan* (in Farsi). Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies.
- Amanollahi Baharvand, E. (1988). *Nomadism in Iran (research on nomads and tribes)* (in Farsi). Tehran: Agah.
- Ameri, J. & Tabatabaei, H. (2017). *A study of the local sounds and melodies of Toroud and Satveh* (in Farsi). Semnan: Hablerood.
- Arabi, G. (2014). *The story of the Kendoo, the village of migration, and*

- hunting and reed* (in Farsi). Semnan: Samangan book.
- Azami Sangsari, Ch. (1968). Sangsar national celebrations. *Historical studies*, 17, 37-55.
 - Borji, H. (2016). *The use of camels in folk allegories anwd proverbs* (in Farsi). Second National Camel Congress. Bandar Abbas: Hormozgan University.
 - Esmaili, E. & Imani Khoshkhoo, N. (2015). *The code of "animal" in the allegorical legends of Semnan province* (in Farsi). In: the fifth research paper, from the culture and dialects of Koomesh, the fourth book, works and articles of the fifth research festival of culture and dialects of Semnan province by the efforts of Ismail Hemmati in collaboration with the Koomesh Culture and Language Association and the General Directorate of Islamic Culture and Guidance of Semnan Province (pp. 32-42). Semnan: Samangan Book.
 - Farhadi, M. (1998). *Recycled museums* (in Farsi). Kerman: Kerman Studies Center.
 - Farhadi, M. (2003). *Cultivation and culture, traditional methods of welfare and health and land rehabilitation in Iran* (in Farsi). Tehran: Ministry of Agriculture-Jahad, Deputy for Planning and Economy, Research Institute for Planning and Agricultural Economics.
 - Farhadi, M. (2015). *Kamrehnameh (eight in eight perspectives from seven thousand readers: eight micro-ethnography of the meta-culture of the people of Kamreh, Khomein city, and two appendices)* (in Farsi). Tehran: Allameh Tabatabai University.
 - Ghahraman, M. (2004). *Torbati shouts* (in Farsi). Mashhad: Mah-Jan Publication.
 - Goli Zavareh, Gh. (1990). Camel, the old friend of the desert nomads. *Reserves of the revolution*, 13, 67-80.
 - Goodarzi Parvari, M. (2013). *Parvar, the forgotten land* (in Farsi). Semnan: Hablerood.
 - Haji Alian, Y. (2015). *Sangsar's proverbs* (in Farsi). Semnan: Hablerood.
 - Hassanzadeh Mir Ali, A. & Ziari, H. (2012). Introduction and expression of the uses of one hundred proverbs of the Aftar dialect: Ghoomes Culture. *New era*, 46-49, 37-66.
 - Hedayat, S. (1977). *Neyrangestan* (in Farsi). Tehran: Javidan.
 - Honary, M. (1975a). *Camel breeding in the desert: Anthropology and public culture of Iran* (in Farsi). Tehran: Anthropology Center of Iran Publications
 - Honary, M. (1975b). *Recognition of two desert super ways of Iran* (in Farsi). Tehran: Geographical Organization of Iran.
 - IranNejad Parizi, A. (2008). The place of camels in the culture of the people of Ashkara, Hajiabad, Bandar Abbas. *The whisper of culture*, 10, 31-42.
 - Mehraban, R. (1386). *Sorkheh Dictionary of words and phrases* (in

- Farsi). Qom: Nasim Hayat.
- Noorbakhsh, K. (1971). A great change in Iranian gardening method. *Talash*, 30, 37-39.
 - Papoli Yazdi, M. H. & Vosoughi, F. (2013). *Imperfect culture* (in Farsi). Isfahan: Elm-Afarin.
 - Rahbari, M. (1398). *Sustainable development model of rural settlements (Case study: Semnan province)*. PhD dissertation. Geography and Rural Planning. Tehran: Shahid Beheshti University.
 - Sadafi, A. & Mousavi, M. (2011). *Shahmirzadi's pure proverbs* (in Farsi). Tehran: Rasti-No.
 - Salehi Hikouei, D. A. (2018). *The treasury of Hiko* (in Farsi). Semnan: Hablerood.
 - Shah Hosseini, E. (2012). *Camerleer's songs: from the culture and dialects of Koomesh* (edited by Ismail Hemmati) (in Farsi). Semnan: Samangan book.
 - Shah Hosseini, A. (2014). *Elikai folk literature* (in Farsi). Semnan: Hablerood.
 - Shah Hosseini, A. (2017) *The Choodaries, a desert dweller tribe* (in Farsi). Semnan: Hablerood.
 - Sorkhe Resalat-e- Qalam Association. (2003). *Sorkhe Proverbs* (in Farsi). Tehran: Qalam Association of Iran.
 - Sotoudeh, M. (1977). *Semnani culture (proverbs, phrases and poems)* (in Farsi). Tehran: Ministry of Culture and Arts, Anthropology Center of Iran.
 - Tabatabaei, H. (2015). *The selected proverbs of Sarkavir* (in Farsi). Semnan: Hablerood.
 - Tabatabaei, H. & Tabatabaei, H. (2017). *Dictionary of words and idioms of the people of Satveh* (in Farsi). Semnan: Semnan University.
 - Tedadi Sangsari, F. (2002). *Sangsar folk literature* (in Farsi). Tehran: Sib-e-Sabz.
 - Vaziri, Z. (2012). *A treasury of Semnani dialect proverbs* (in Farsi). Semnan: Ab-rokh.
 - Unknown (2012). *Statistical yearbook of the province – 2011* (in Farsi). Semnan: Semnan Governor's Office, Deputy of Planning.

Oral resources (interviewees)

- Aboli, Goldasteh. Aradan city. Elikaie tribe.
- Aboli, Gohar. Aradan city Elikaie tribe.
- Ahmadi, valiollah. Shahroud city. Chaudari tribe of Rezaabad Kharoturan.
- Dehdar, Hassan. Shahroud city. Chaudari tribe of Rezaabad Khar o turan.
- Dehashi, Qolamhossein. Shahroud city. Chaudari tribe of Rezaabad Khar o turan.
- Ghanbari Nikdel, Ebrahim. Aradan city. Farvan village.

- Gilvari, Moseyeb. Aradan city. Eslamabad village.
- Heravi, Aliqoli. Shahroud city. Reza Abad village.
- Mirakhorli, Ghanbar. Garmsar city. Shah Sefid village.
- Mirzaei, Ali Asghar. Shahroud city. Reza Abad village.
- Mohammadabadi, Hossein. Mayamay city. Armian village.
- Mohammad Hosseini, Ali Akbar. Mayamay city. Abbas Abad village.
- Momeni, Ghanbar. Aradan city. Hosseinabad Kordha village.
- Nabavi, Seyed Sadegh. Mehdi Shahr. Chashm village.
- Parsa, Ali. Shahroud city. Chaudari tribe of Rezaabad Khar o turan.
- Parvandi, Khadijeh. Shahroud city. Chaudari tribe of Rezaabad Khar o turan.
- Rabiee, Mohammad. Shahroud city. Toroud village.
- Reisian, Hassan. Mehdi Shahr city. Parvar tribe.
- Salehi, Ahmad Reza. Shahroud city. Abolhassani Khar o Turan village.
- Salehi, Haj Allah Dad. Shahroud city. Abolhassani Khavar and Turan village.
- Salehi Hikouei, Dust Ali. Mehdi Shahr city, Hiko village.
- Sarkabiri, Mojtaba. Semnan city. Khairabad village.
- Shahcheraghi, Seyed Hossein. Damghan city. Hassanabad village.
- Tabatabayi, Seyed Hossein, Shahroud city. Sotveh village.
- Tapuk, zivar. Maymay city. Chudari tribe, Kalateh Farhang village.
- Torabi, Afrasiab. Shahroud city. Chaudari tribe of Rezaabad Kharoturan.